

Priručnik

o upravljanju zaštićenim područjima u Bosni i Hercegovini

Oktobar 2021

Sadržaj:

Uvod	3
Definicije	6
Podjela zaštićenih područja po IUCN-u i Zakonu o zaštiti prirode	9
Međunarodni aspekti zaštite prirode i zakonodavstvo EU	12
Primjeri upravljanja zaštićenim područjima	17
Primjer Hrvatske	21
Zaštita prirode u BiH	23
Upravljanje zaštićenim područjima u BiH.....	26
Zaključak:	39

Uvod

Po stepenu biološke raznolikosti, Bosna i Hercegovina spada među najbogatije zemlje u Evropi.

Na ovom klimatsko-geomorfološko-ekološki specifičnom prostoru zabilježeno je više od 200 ekosistema značajnih sa stanovišta konzervacije i potvrđeno oko 5.000 biljnih i životinjskih vrsta. Procjenjuje se da se oko 30% endemične flore Balkana, odnosno oko 1.800 vrsta, nalazi upravo na području BiH.

Bogata biološka raznovrsnost Bosne i Hercegovine dovoljan je razlog da se osvrnemo na mogućnosti zaštite njenih prirodnih područja, čiji je opstanak, pod uticajem ljudskih aktivnosti, značajno ugrožen.

Naučna istraživanja su pokazala da je gubitak staništa u Bosni i Hercegovini uzrokovan nizom antropogenih faktora. Prenamjena zemljišta, izgradnja putne i vodovodne infrastrukture i kamenoloma, prekomjerno iskoriščavanje riječnog materijala, ogroman broj divljih deponija, krivolov i nekontrolisana sječa šume, doveli su do cijepanja staništa, uništavanja biljnih i životinjskih vrsta i do nepovratnih promjena u biodiverzitetu, uticajem na režim površinskih i podzemnih voda, status šuma i drugih staništa.

Prostora za djelovanje ipak ima. Prostorno-planskom dokumentacijom donesenom na nivou entiteta, predloženo je da se 15 do 20 posto teritorije adekvatno zaštiti.

Preuzimanjem evropskih propisa u svoje okolinsko zakonodavstvo, Bosna i Hercegovina se obavezala da će zaštititi minimalno 17 posto svog nacionalnog teritorija. Preporuka Evropske unije je da svaka država treba zaštititi najmanje 10% teritorija. Poređenja radi, procenti kopnenih zaštićenih područja prirode u nekim državama Europe su: Albanija – 18.59%, Rumunija – 24.52%, Njemačka – 37.8%, Hrvatska – 38.36%; Slovenija 40.36%, a Bugarska čak 41.04%.

Na teritoriji Bosne i Hercegovine, koja se proteže na 116,625 hektara površine, trenutno manje od 3 procenta spada u zaštićena područja, što je značajno ispod evropskog prosjeka.

Posljednjih nekoliko decenija, složen zadatak zaštite prirode postaje još komplikovaniji, jer je pritisak na biodiverzitet značajno povećan (klimatske promjene, rast stanovništva i slično).

Priručnik o upravljanju zaštićenim područjima u Bosni i Hercegovini

Vodopad na Uni u Martin Brodu (Izvor: Wikipedia)

Definicije

Zaštita prirode podrazumijeva etiku korištenja prirodnih resursa, njegove alokacije i očuvanja. Osnovni fokus zaštite prirode je održanje balansa između potreba ljudske populacije i kapaciteta prirode, kroz predlaganje mjera, metoda i prakse korištenja prirodnih resursa, koje dugoročno neće uticati na osnovne prirodne procese koji u njoj vladaju. Zaštita prirode se u značajnoj mjeri zasniva na naučnim podacima o stanju prirodnih populacija sa terena, na osnovu kojih se blagovremeno mogu uočiti negativni trendovi koji vode degradaciji staništa, nestanku vrsta i eroziji bioloških interakcija.

Zakon o zaštiti prirode Federacije BiH definiše **prirodu**, kao osnovnu vrijednost i jedan od najznačajnijih resursa Federacije Bosne i Hercegovine, koji uživa zaštitu u skladu sa zakonom. (Zakon o zaštiti prirode FBiH, "Službene novine Federacije BiH", broj 66/13). Ciljevi zaštite prirode se odnose na očuvanje i obnovu postojeće biološke i pejzažne raznolikosti u stanju prirodne ravnoteže i usklađenih odnosa sa ljudskim djelovanjem, te osiguravanje sistema zaštite prirodnih vrijednosti radi trajnog očuvanja njihovih svojstava, na osnovu kojih se proglašavaju zaštićenim. Zakonom je propisana potreba da se spriječe štetni zahvati i poremećaji u prirodi, koji su posljedica tehnološkog

razvoja i obavljanja djelatnosti, te osiguraju što povoljniji uslovi očuvanja i slobodnog razvoja prirode pri njenom ekonomskom korištenju.

Tako definisani ciljevi se baziraju na definiciji **zaštite prirode**, koju je usvojila Međunarodna unija za očuvanje prirode i prirodnih bogatstava (IUCN) i koja pod tim pojmom podrazumijeva sve odgovarajuće aktivnosti i mjere, koje imaju za cilj sprečavanje štetnih aktivnosti, oštećenja i zagađivanja prirode, smanjenje ili eliminisanje nastale štete i obnovu prirode i dovođenje u prvobitno stanje.

Biološka raznolikost ili biodiverzitet jedan je od ključnih pojmova u očuvanju prirode, koji obuhvata sve bogatstvo živih organizama u najrazličitijim pojavnim oblicima. Konvencija o biološkoj raznolikosti (CBD) definiše biološku raznolikost kao sveukupnost svih živih organizama koji su sastavni dijelovi, između ostalog, kopnenih, morskih i drugih vodenih ekosistema i ekoloških kompleksa, te uključuje raznolikost unutar vrsta, između vrsta i raznolikost ekosistema.

Bitno je razlikovati pojmove **zaštite prirode i zaštite okoline**. U zakonskom smislu, zaštita prirode ograničava promjene u ekosistemima, dok zaštita okoline reguliše uticaj ljudske zajednice na okoliš, u oblastima poput urbanizma, saobraćaja ili poljoprivrede.

Prema IUCN-u, zaštita prirode provodi se očuvanjem biodiverziteta, georaznolikosti i raznolikosti krajolika, te zaštitom dijelova prirode, kroz uspostavljanje zaštićenih područja, zaštitu vrsta, zaštitu minerala i fosila. Zaštićena područja su najčešći alat pomoću kojeg se štiti priroda.

Zaštićeno područje je jasno definisano geografsko područje, koje je prepoznato, određeno i kojim se upravlja putem legalnih i drugih praktičnih mjera, na način kojim se ostvaruju dugoročni ciljevi zaštite prirode i pridruženih usluga ekosistema i kulturnih vrijednosti¹.

Ekološki sistem je dinamičan kompleks zajednica biljaka, gljiva, životinja i mikroorganizama i njihovog neživog okoliša koji međusobno djeluju kao funkcionalna jedinica. (Zakon o zaštiti prirode FBiH, "Službene novine Federacije BiH", broj 66/13)

Ekološki značajno područje je područje koje u velikoj mjeri doprinosi očuvanju biološke raznolikosti u Federaciji BiH. (Zakon o zaštiti prirode FBiH, "Službene novine Federacije BiH", broj 66/13)

---

¹ <https://www.iucn.org/>

Podjela zaštićenih područja po IUCN-u i Zakonu o zaštiti prirode

IUCN razvrstava zaštićena područja u šest (odnosno sedam) kategorija zaštite, ovisno o temeljnim vrijednostima koje se žele očuvati:

- **Kategorija Ia:** Strogi rezervat prirode (područje kojim se upravlja uglavnom za naučne svrhe)
- **Kategorija Ib:** Posebni rezervat prirode ili Oblast divljine (područje kojim se upravlja radi zaštite oblasti divljine)
- **Kategorija II:** Nacionalni park (područje kojim se upravlja radi zaštite ekosistema i rekreativne vrednosti)
- **Kategorija III:** Spomenik prirode (područje kojim se upravlja zbog konzervacije određenih prirodnih obilježja i vrijednosti)
- **Kategorija IV:** Zaštićeno stanište (područje kojim se upravlja uglavnom radi konzervacije putem upravljačkih intervencija)
- **Kategorija V:** Zaštićeni pejzaž (područje kojim se upravlja radi zaštite pejzaža i rekreativne vrednosti)
- **Kategorija VI:** Zaštićeno područje sa održivim iskoriščavanjem prirodnih resursa (područje koje se uspostavlja radi uravnotežene upotrebe resursa)

IUCN-ova kategorizacija je 2003. godine uvrštena i u entitetske zakone o zaštiti prirode i Zakon o zaštiti prirode Brčko Distrikta, te time postala obavezujuća za buduću kategorizaciju zaštićenih područja u Bosni i Hercegovini.

Zaštićene prirodne vrijednosti prema Zakonu o zaštiti prirode Federacije BiH su:

- **Kategorija Ia:** Strogi rezervat prirode
- **Kategorija Ib:** Područje divljine
- **Kategorija II:** Nacionalni park
- **Kategorija IIIa:** Park prirode
- **Kategorija IIIb:** Spomenik prirode i prirodnih obilježja
- **Kategorija IV:** Područje upravljanja staništima/vrstama
- **Kategorija V:** Zaštićen pejzaž:
  - Kopneni pejzaž
  - Morski pejzaž
  - Regionalni park
- **Kategorija VI:** Zaštićena područja sa održivim korištenjem prirodnih resursa.

Prema navedenoj i važećoj kategorizaciji IUCN-a, kao što se vidi, kategorija "parka prirode" ne postoji, ali u skladu s ranije važećom definicijom parkova prirode, oni sada odgovaraju kategoriji zaštićenih pejzaža.

IUCN kategorizacija je 2003. godine uvrštena i u Zakon o zaštiti prirode Federacije BiH i Republike Srpske, i time je postala obavezujuća za buduću kategorizaciju zaštićenih područja u Bosni i Hercegovini².

---

² <https://www.fmoit.gov.ba/upload/file/okolis/Kategorizacija%20zasticenih%20podrucja%20u%20BiH.pdf>

Međunarodni aspekti zaštite prirode i zakonodavstvo EU

Priroda ne poznaje administrativne granice, pa je tako pristup zaštiti prirode na međunarodnom nivou od ključnog značaja.

Jedna od značajnih konvencija koje je ratifikovala i BiH je Konvencija o zaštiti europskih divljih vrsta i prirodnih staništa ili Bernska konvencija. Konvencija o zaštiti evropskih divljih vrsta i prirodnih staništa nastala je u dogovoru zemalja da ujedine napore u zaštiti biodiverziteta, s ciljem očuvanja divljih životinja i biljaka, te njihovih prirodnih staništa i poticanja evropske saradnje na tom polju, sa naglaskom na potrebi zaštite ugroženih staništa i osjetljivih vrsta, uključujući migratorne vrste³.

Prvi put je Bernska konvencija potpisana 1979. godine, a 1982., Vijeće Evrope je deklaracije, formulisane Konvencijom, usvojilo kao pravno obavezujuće za sve članice Evropske unije. BiH je takođe ratifikovala Ramsarsku konvenciju, koja se bavi prvenstveno zaštitom močvarnih staništa, a svoj opseg djelovanja proširila je i na kraška područja, koja čuvaju veliku biološku raznolikost⁴.

---

³ <https://www.coe.int/en/web/bern-convention>

⁴ https://www.ramsar.org/sites/default/files/documents/library/current_convention_text_e.pdf

U dodacima Bernske konvencije uspostavljena je Mreža "Emerald", kojom su obuhvaćena područja od posebne važnosti za ugrožene vrste i tipove staništa. Iako je ostala konvencionalni akt obavezujući za zemlje nečlanice Evropske unije, "Emerald" mreža je kasnije pravno i teritorijalno unaprijeđena u koncept Mreže "Natura 2000".

Očuvanje biljnih i životinjskih vrsta, prirodnih staništa i područja u zemljama članicama, Evropska unija temelji na dvije direktive: Direktivi o pticama i Direktivi o staništima. U skladu sa Direktivom o pticama, za ptičije vrste države proglašavaju područja posebne zaštite (*Special Protection Areas - SPA*).

Direktiva o staništima uspostavlja zajednički radni okvir za konzervaciju prirodnih i poluprirodnih staništa i staništa divlje flore i faune, te omogućava razvoj mreže specijalnih zona za konzervaciju, "Natura 2000", kroz kombinaciju interesa za zaštitu ugroženih vrsta sa širim interesom za zaštitu i unapređenje staništa.

Svaka od zemalja članica dužna je da implementira odredbe ovih direktiva u svoje nacionalno zakonodavstvo. Time one preuzimaju obavezu primjene odgovarajućih mjera za očuvanje vrsta i

staništa, kao i proglašenja zaštićenih područja na svojoj teritoriji, koja ulaze u sastav mreže "Natura 2000". Do momenta pristupanja Evropskoj uniji, značajan dio ovog procesa mora biti završen.

"Natura 2000", koja se proteže na više od 18 % kopnene površine i više od 8 % morskog teritorija Evropske unije, najveća je koordinirana mreža zaštićenih područja na svijetu. Proteže se u svih 27 zemalja Evropske unije, a cilj joj je osigurati dugoročni opstanak najvrijednijih i najugroženijih vrsta i staništa u Europi, navedenih u Direktivi o pticama i Direktivi o staništima⁵.

Evropska unija je i sama u dugotrajnom procesu zaštite svojih prirodnih resursa, između ostalog, identifikacijom i uvezivanjem područja prirode pod režimom zaštite u mrežu zaštićenih prirodnih staništa. Ciljevi Mreže "Natura 2000", između ostalog, postižu se usklađivanjem sa interesima i dobrobiti stanovništva, koje živi i obavlja aktivnosti na određenim područjima. Mrežna područja određuju se prema naučnim kriterijima koji su isti za sve zemlje⁶.

Svaka zemlja članica Evropske unije doprinosi ovoj mreži izdvajanjem najvažnijih područja za svaku pojedinu vrstu i stanišni tip, naveden u odgovarajućim dodacima direktiva. Veličina proglašenih

---

⁵ https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/index_en.htm

⁶ <https://www.fmoit.gov.ba/bs/okolis/zastita-prirode/ekoloska-mreza-natura-2000>

Natura 2000 područja kreće se od 1 hektra do preko 5000 km², ovisno o tome koja je vrsta ili stanište cilj očuvanja, a prosječna veličina im je između 100 i 1000 hektara.

Konvencija o biološkoj raznolikosti se odnosi na konzervaciju biološke raznolikosti, održivu upotrebu njenih komponenti, te podjednaku raspodjelu koristi dobijenih upotreboru genetičkih resursa. Vrijednost Konvencije je u tome što su ovi problemi prepoznati i stavljeni u međunarodnu agendu, primjenu akcija neophodnih na nacionalnom i regionalnom nivou. Kroz ratifikaciju ove konvencije, Bosni i Hercegovini je omogućen pristup međunarodnim fondovima.

Institut za evropsku politiku i saradnju predložio je formiranje Evropske ekološke mreže (EECONET), s ciljem konzervacije ekosistema, staništa i vrsta, koje imaju evropski značaj, te unapređenja ekološke bliskosti između kontinenata. Mreža obuhvata četiri glavna elementa: zone jezgre, koje uključuju staništa od evropskog značaja, koridore za omogućavanje migracija, tampon zone za zaštitu mreže od negativnih vanjskih uticaja i restauracijske zone za rehabilitaciju oštećenih staništa.

Kako bi se olakšalo sagledavanje raznovrsnosti evropske prirode, Evropska unija je podijeljena u devet biogeografskih regija, koje se razlikuju po vegetaciji, klimi, topografiji i geologiji. Granice regija su utvrđene tako da omogućavaju praćenje trendova očuvanja vrsta i staništa u sličnim uslovima

širom Evrope i ne prate državne granice. Te regije su: alpska, kontinentalna, mediteranska, panonska, stepska, borealna, atlantska, crnomorska i makaronezijska.

Područje planine Smetovi kod Zenice u prostornom planu određeno je kao budući park prirode

Primjeri upravljanja zaštićenim područjima

IUCN razlikuje četiri temeljna oblika upravljanja zaštićenim prirodnim područjima: državno, partnersko, privatno i upravljanje od strane lokalnih zajednica, od kojih svaki uključuje nekoliko podkategorija.

Tipovi i modeli upravljanja razlikuju se ovisno o specifičnim društveno-ekonomskim odnosima, tradiciji upravljanja prirodom i zakonskim osnovama koje regulišu u ovu oblast u nacionalnim zakonodavstvima.

Primjeri dobre prakse pokazuju da najbolje rezultate u upravljanju zaštićenim prirodnim područjima postižu parkovi sa integriranim modelom upravljanja, koji počiva na partnerstvu i koordinaciji različitih tipova upravljanja. Reprezentativan primjer takvog načina upravljanja su parkovi Wood Buffalo (Kanada) i Death Valley (SAD), pri čemu prvim upravlja država (ministarstva ili agencije) u saradnji s domorodačkim stanovništvom i lokalnim zajednicama, dok drugi karakteriše partnersko/podijeljeno upravljanje (primjereno različitom vlasništvu zemljišta u zaštićenom području).

Specifičan primjer kombinovanog upravljanja područjima prirode je u Sjedinjenim Američkim Državama, gdje su zaštićena područja objedinjena u jedinstven sistem upravljanja na nacionalnom nivou, što podrazumijeva jednak zakonski tretman, jednake operativne mjere zaštite i jedinstven monitoring. Sistem nacionalnih parkova u SAD-u tako obuhvata 417 zaštićenih područja različitih tipova, rasprostranjenih na površini od 84.735.954,13 hektara u svih 50 saveznih država.

U zemljama Evropske unije primjenjuju se različiti modeli upravljanja, s obzirom na raznolikost prirodno-geografskih obilježja, ekonomске razvijenosti i kulturne tradicije u različitim zemljama Evrope. Najzastupljeniji model je državno upravljanje, prije svega putem nacionalnih i/ili regionalnih ministarstava ili agencija, koje doprinosi jakoj zakonskoj i finansijskoj podršci održivog razvoja zaštićenih područja prirode.

Složeni sistemi institucija, monitoringa prirodnih područja i turističkih aktivnosti, regulisani su direktivama, kojima je cilj promocija očuvanja prirodne baštine i stvaranje integrisanog pristupa očuvanju okoliša. Evropska priroda, izložena velikom uticaju atropogenih faktora, koji se prenose preko državnih granica, kao i klimatskih promjena, s ciljem održavanja i regeneracije prirodnih staništa i vrsta, nastoji se uvezati u jedinstven sistem upravljanja evropskom ekološkom mrežom Natura 2000.

Priručnik o upravljanju zaštićenim područjima u Bosni i Hercegovini

Beautifulwashington.com

Nacionalni park Olympic, Washington, USA (Izvor: <https://beautifulwashington.com/>)

Globalno gledajući, razvijene zemlje imaju manje izražen antropogeni uticaj na okoliš njihovih zaštićenih područja, ali i odgovarajuću finansijsku podršku iz različitih izvora, pa tako mogu imati i znatno artikulisaniji i razvijeniji model upravljanja, u odnosu na zemlje u razvoju, suočene sa kumulativnim uticajem lokalnih, regionalnih i globalnih faktora. Ti negativni uticaji na njihove ekološke sisteme, uz slabu stručnu kapacitiranost i finansijsku podršku, odražavaju se i na efikasnost upravljanja zaštićenim područjima, odnosno ostvarivanje ciljeva održivog razvoja tih područja.

Dostupnost fondova i pozicija država naspram evroatlantskih integracija, dodatno doprinose razlikama u mogućnostima uspostavljanja kvalitetnog sistema upravljanja zaštićenim područjima.

I u zemljama Jugoistočne Evrope dominira državno upravljanje, uglavnom putem nacionalnih (federalnih) ministarstava ili agencija, ali kao članice ekološke mreže Natura 2000 i kao zemlje sa uspostavljenim višim nivoima primjene načela IUCN-a, Slovenija i Hrvatska imaju i mnogo veću mogućnost apliciranja na projekte koji se odnose na zaštitu i očuvanje okološa, u odnosu na slabije razvijene države Jugoistočne Evrope, koje još nisu uključene u evropsku ekološku mrežu.

Tako je, na primjer, Fond za zaštitu okoliša i energetsku učinkovitost Republike Hrvatske, do kraja 2014. godine, sklopio ugovore za sufinansiranje 260 projekata, kojima se postižu standardi i ciljevi u području zaštite i očuvanja biološke i pejzažne raznolikosti (<https://www.fzoeu.hr/>, 2015).

Primjer Hrvatske

Upravljanje zaštićenim područjima u Evropi je zasnovano na istraživanjima prirodnog i kulturnog naslijeđa, a ostvaruje se postizanjem postavljenih ciljeva i kreiranjem strategija održivog turizma i održivog regionalnog razvoja, kroz uključivanje lokalne zajednice i autohtonih stanovnika u proces upravljanja, te obrazovanjem i kooperacijom⁷.

Kao jedna od najrazvijenijih država regiona, sistem upravljanja svojim zaštićenim područjima Republika Hrvatska je uspostavila na načelima na kojima se baziraju ova pitanja u EU.

Zakonom o zaštiti prirode zaštićeno je 410 područja na ukupno 821330,01 ha što čini 9,3 % ukupnog teritorija Republike Hrvatske.

Zaštićenim područjima upravljaju javne ustanove koje obavljaju djelatnost zaštite, održavanja i promocije zaštićenog područja u cilju zaštite i očuvanja izvornosti prirode, osiguravanja neometanog odvijanja prirodnih procesa i održivog korištenja prirodnih dobara, nadziru provođenje uslova i

---

⁷ <https://repository.fthm.uniri.hr/>

mjera zaštite prirode na području kojim upravljaju, te učestvuju u prikupljanju podataka u svrhu praćenja stanja očuvanosti prirode (monitoring).

Svakim nacionalnim parkom upravlja javna ustanova, koju je osnovala Vlada Hrvatske, a ostalim kategorijama zaštite – javne ustanove koje su osnovala predstavnička tijela regionalne samouprave, koja svoja osnivačka prava mogu prenijeti na jedinice lokalne samouprave.

Upravljanje zaštićenim područjima provodi se planom upravljanja, koji se donosi na period od deset godina, a organizacija prostora, način korištenja, uređenja i zaštite prostora u nacionalnom parku i parku prirode uređuje se prostornim planom područja posebnih obilježja.

Pojedini parkovi prirode u Hrvatskoj uvršteni su na popise međunarodno vrijednih područja, pa se tako Nacionalni park Plitvička jezera, te bukove šume na području Nacionalnog parka Paklenica i Nacionalnog parka Sjeverni Velebit nalaze na UNESCO-vom Popisu svjetske prirodne baštine. Parkovi prirode Kopački rit, Lonjsko polje i Vransko jezero su na Popisu močvarnih područja od međunarodnog značaja RAMSAR Konvencije, a zbog bogatstva ptičjeg svijeta uvršteni su i na Popis važnih ornitoloških područja Europe (IBA)⁸.

---

⁸ Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja RH, <https://mingor.gov.hr/>

Zaštita prirode u BiH

Perspektiva članstva u Evropskoj uniji je važan pokretač reformskih procesa u BiH. Međutim, u predpristupnom periodu, Bosna i Hercegovina se susreće s nizom izazova, jer proces trasponovanja EU pravne stečevine u nedovoljno razvijeno domaće okolinsko zakonodavstvo i praksi izuzetno fragmentiranih institucija okoliša, zahtijeva sveobuhvatne promjene postojećeg, vrlo kompleksnog, institucionalnog i pravnog okvira.

Nepostojanje zajedničke političke orientacije, nejasna podjela nadležnosti, nedovoljno razvijeni kapaciteti institucija i nizak nivo političke volje i svijesti javnosti, zajednički ometaju postizanje daljeg napretka u zaštiti okoliša.

Bosna i Hercegovina trenutno nema državnu strategiju zaštite okoliša, zakonski propisi nisu usklađeni na cijeloj teritoriji, ne postoji centralna agencija na nivou države, a nadležnosti u ovoj oblasti su rascjekane i često se preklapaju.

Upravljanje okolišem je u nadležnosti entiteta, kantona i Brčko Distrikta, a ključne odgovornosti su na Ministarstvu okoliša i turizma Federacije Bosne i Hercegovine, Ministarstvu za prostorno

uređenje, građevinarstvo i ekologiju Republike Srpske i dvije službe (komunalnog i sektora poljoprivrede i šumarstva) u Distriktu Brčko.

Međuentitetska saradnja je ojačana putem Međuentitetskog odbora za okoliš, koji funkcioniše relativno dobro, ali, s obzirom da nema pravnu osnovu za svoje postojanje, ograničen mu je uticaj kod pokretanja pitanja okoliša na državnom nivou. Zakonom o ministarstvima u BiH, odgovornost za okolinska pitanja na državnom nivou snosi Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa.

Instutucionalna zaštita prirode i kompetecije vezane za okoliš u Bosni i Hercegovini nisu regulisani na državnom nivou. Zakoni o zaštiti prirode, krovni propisi u ovoj oblasti, na snazi su na nivoima entiteta i Brčko Distrikta (Službene novine FBiH, broj 33/03; Službeni glasnik RS, broj 20/14; Službeni glasnik BD BiH, broj 24/04; 1/05; 19/07 i 9/09).

Entitetski zakoni o zaštiti prirode uglavnom su usklađeni sa evropskom pravnom stečevinom, kroz odredbe kojima obezbeđuju uslove i metode za restauraciju, zaštitu, očuvanje i održiv razvoj svih komponenti prirode, regulišu nadležnosti svih javnih vlasti koji vrše zadatke zaštite prirode, uspostavljanje informacionih sistema, monitoringa, finansiranja, inspekcije i mjera za zaštitu prirode. Definišu obaveze ministara okoliša da nametnu crvene liste, kao i niz drugih značajnih alata za očuvanje i zaštitu biodiverziteta.

Međutim, potrebni su dodatni napori kako bi se ova zakonska oblast potpuno prilagodila zahtjevima EU, prije svega u dijelovima koji se odnose na integraciju sektora okoliša u politike ostalih sektora. Potrebno je donijeti i još niz odgovarajućih provedbenih propisa, kao i izmjena podzakonskih akata, u cilju daljeg prijenosa zahtjeva iz EU direktiva za zaštitu prirode.

Ostali zakoni koji regulišu oblast zaštite prirode i bitni su sa stanovišta utvrđivanja karakteristika vrijednosti prirodnog prostora i njegovu zaštitu su entitetski zakoni o zaštiti okoliša/životne sredine, zakoni o prostornom uređenju, zakoni o građenju, zakoni o koncesijama, zakoni o šumama, zakoni o lovstvu, te zakoni o nacionalnim parkovima. Analizama je utvrđeno da je mnoge od ovih zakona potrebno dodatno uskladiti, prvenstveno sa Direktivom o staništima i Direktivom o divljim pticama.

Nedovoljno funkcionalan sistem zaštite prirode, koji bi trebalo da počiva na multidisciplinarnom pristupu i usklađenom angažmanu svih nivoa vlasti, institucija i pojedinaca, vidljiv je na svakom koraku. Stalne pojave novih divljih deponija u oazama prirode, nelegalne sječe šuma, zagađivanja riječnih tokova, neodgovornog ponašanja izletnika, izgradnje cijelih naselja u vodozaštitnim zonama ili hidrocentrala u zaštićenim područjima prirode, dovoljno govore o ugroženosti prirode Bosne i Hercegovine i u prilog zahtjevu za uspostavljanjem sveobuhvatne, dugoročne i efikasne zaštite njenih bogatih resursa.

Upravljanje zaštićenim područjima u BiH

Zaštita prirode nije nikada bila prost i lagan proces. Još od osnivanja prvog zaštićenog područja, prije više od jednog vijeka, institucije koje su bile odgovorne za upravljanje su se suočavale sa brojnim izazovima, prije svega kako postići ciljeve očuvanja uz zadovoljavanje interesa raznih grupa. U Bosni i Hercegovini, vrlo često istican problem, bilo da se radi o funkcionalanju subjekata koji upravljaju zaštićenim područjima, bilo o neispunjenoj, zakonskim obavezama institucija vlasti u vezi sa zaštitom prirode, jeste problem nedostatka novca dovoljnog za uspostavljanje efikasnog, funkcionalnog, samoodrživog sistema upravljanja zaštićenim područjima.

PODRUČJA U BiH ZAŠTIĆENA NA OSNOVU MEĐUNARODNIH KONVENCIJA⁹:

RAMSARSKA PODRUČJA	IBA PODRUČJA (Important Bird Areas)
1. Hutovo blato (FBiH)	1. Hutovo blato (FBiH)
2. Livanjsko polje (FBiH)	2. Boračko jezero (FBiH)
3. Bardača (RS)	3. Bardača (RS)

⁹ <https://mislioprirodi.ba/zasticena-podrucja-prirode-u-bosni-i-hercegovini/>

ZAŠTIĆENA PODRUČJA U BiH¹⁰:

Br.	Naziv	Entitet	IUCN kategorizacija	Površina u ha
Strogi rezervat prirode				
1.	SRP Prašuma Janj	RS	I a	295,00
2.	SRP Prašuma Lom	RS	I a	297,82
Posebni rezervat prirode				
	–	–	I b	–
Nacionalni park				
1.	NP Kozara	RS	II	3.907,54
2.	NP Sutjeska	RS	II	16.052,34
3.	NP Una	FBiH	II	19.800,00
4.	NP Drina	RS	II	6.315,32
Spomenik prirode				
1.	SP Pećina Orlovača	RS	III	27,01
2.	SP Pećina Ljubačevo	RS	III	45,45
3.	SP Žuta bukva	RS	III	0,50

¹⁰ <https://mislioprirodi.ba/zasticena-podrucja-prirode-u-bosni-i-hercegovini/>

Priručnik o upravljanju zaštićenim područjima u Bosni i Hercegovini

Br.	Naziv	Entitet	IUCN kategorizacija	Površina u ha
4.	SP Pećina Rastuša	RS	III	11,39
5.	SP Prokoško jezero	FBiH	III	2.225,00
6.	SP Skakavac	FBiH	III	1.430,70
7.	SP Tajan	FBiH	III	3.510,00
8.	SP Vrelo Bosne	FBiH	III	603,00
9.	SP Jama Ledana	RS	III	28,26
10.	SP Vaganska pećina	RS	III	12,00
11.	SP Pećina Đatlo	RS	III	43,42
12.	SP Pavlova pećina	RS	III	13,40
13.	SP Girska pećina	RS	III	25,37
14.	SP Pećina pod lipom	RS	III	6,10
15.	SP Pećina Ledenjača	RS	III	7,40
16.	SP Velika pećina	RS	III	820,92
17.	SP Pećina Kuk	RS	III	-*
18.	SP Lijevčanski knez	RS	III	0,34

Priručnik o upravljanju zaštićenim područjima u Bosni i Hercegovini

Br.	Naziv	Entitet	IUCN kategorizacija	Površina u ha
Područje za upravljanje staništem – zaštićeno stanište				
1.	ZŠ Gromiželj	RS	IV	831,30
2.	ZŠ Tišina	RS	IV	196,49
Park prirode – zaštićeni pejzaž				
1.	PP Blidinje	FBiH	V	35.800,00
2.	PP Hutovo blato	FBiH	V	7.411,00
3.	PP Cicelj	RS	V	330,76
4.	PP Una	RS	V	2.772,60
5.	ZP Konjuh	FBiH	V	8.016,61
6.	ZP Bijambare	FBiH	V	497,00
7.	ZP Trebević	FBiH	V	400,20
8.	ZP Bentbaša	FBiH	V	160,90
Područje za upravljanje resursima – park šuma – spomenik parkovske arhitekture				
1.	SPA Univerzitetski grad	RS	VI	27,38
2.	PŠ Slatina	RS	VI	35,73
3.	PŠ Jelića brdo	RS	VI	2,96

Bosna i Hercegovina je još 2002. godine ratifikovala Konvenciju o biološkoj raznolikosti, čime se obavezala na očuvanje prirodne raznovrsnosti, održivu upotrebu prirodnih resursa i pravičnu podjelu koristi koja proizilazi iz korištenja genetičkih resursa. Evropska unija očekuje od svake države Evrope da zaštiti najmanje 10 posto svog nacionalnog teritorija, a u 2021. svjetski lideri su najavili donošenje još zahtjevnijeg pravnog okvira, prema kojem će države biti obavezne da zaštite najmanje 30 posto svojih teritorija.

Razlike u pogledu efikasnosti sistema upravljanja zaštićenim područjima u velikoj mjeri leže u mogućnosti države da obezbijedi stabilne izvore finansiranja djelatnosti zaštite, bez obzira o kojem se modelu upravljanja radi.

U BiH trenutno je pod različitim kategorijama zaštite manje 4 posto teritorije, ali sve je veći broj lokalnih inicijativa za zaštitu područja prirode BiH, kao što su planina Zvijezda, područje Babina i Tvrtkovca, Matinskog visa, rijeka Cvrcka kod Kotor Varoši, ušće rijeke Drine u Savu, rijeka Orlja kod Olova, Crvene stijene kod Sokoca. Neka od ovih područja su u prostorno-planskim dokumentima, a pojedine inicijative već dugo stoje nerealizovane, zbog nespremnosti vlada da poduzmu aktivnosti na proglašenju tih područja zaštićenim.

U Bosni i Hercegovini zaštićeno je 37 područja na ukupnoj površini od 105.602,18 hektara. Trenutna površina zaštićenih područja u cijeloj BiH iznosi 2,28 posto, u Federaciji BiH 3,24 posto, a u Republici Srpskoj 1,28 posto. Prostorno-planskom dokumentacijom predloženo je da se zaštiti od 15 do 20 posto površine u oba bh. entiteta.

Prirodne, kulturno-istorijske i ekonomski vrijednosti na području Bosne i Hercegovine mogu se zaštititi kroz uspostavljanje odgovarajuće formalne zaštite prostora, s ciljem njihove dugoročne zaštite, održivog razvoja i uključivanja u evropsku mrežu zaštićenih područja Natura 2000.

Kategorizaciju područja prirode moguće je provesti kroz formalizaciju prijedloga od strane Ministarstva okoliša i turizma Federacije BiH, Ministarstva za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju Republike Srpske ili ministarstava zaduženih za okoliš na nivou kantona.

Prema Zakonu o zaštiti prirode FBiH, nacionalne parkove i stroge rezervate prirode proglašava zakonom Parlament Federacije BiH, a ostale kategorije zaštite kantonalne skupštine, na prijedlog Vlade Federacije, odnosno kantonalnih vlada.

U Republici Srpskoj, akte o proglašenju nacionalnog parka, strogih, posebnih rezervata i spomenika prirode, donosi Republička vlast, a ostalih kategorija, ministarstvo nadležno za zaštitu životne

sredine, podzakonskim aktom, uz prethodno pribavljeno mišljenje Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede i Republičke uprave za geodetske i imovinsko pravne poslove.

Nadležnost nad upravljanjem zaštićenim područjima se dodjeljuje javnim ustanovama i preduzećima (uz mogućnost prenošenja prava osnivača na lokalne zajednicame, NVO ili privatna lica), koje je osnovala Vlada Federacije (Republike Srpske), odnosno vlade kantona ili novim javnim preduzećima i ustanovama koje se formiraju samo uz prethodnu odluku Parlamenta Federacije, odnosno skupština kantona.

Uspostava zaštićenih područja, na federalnom ili kantonalnom nivou, može se provoditi uz saglasnost općinskih vijeća na čijim područjima se prema prostornom planu prostire zaštićeno područje¹¹.

Nadležni organi su dužni obavijestiti vlasnika/korisnika područja o pokretanju postupka proglašenja područja zaštićenim, u roku od jedne godine, radi privremene zaštite. Obavijest mora sadržavati granice obuhvata i tačan opis postojećeg stanja tog područja.

---

¹¹ Zakon o zaštiti prirode FBiH, Službene novine, broj 66/13

Podaci o zaštićenim područjima, tampon zonama u njima i poduzetim aktivnostima na očuvanju izvornog stanja dostavljaće se u katastar, registar zaštićenih područja i međuentitetski informacioni sistem.

U Bosni i Hercegovini, primjenjuje se model državnog upravljanja zaštićenim područjima (na državnom, kantonalnom ili opštinskom nivou) i za upravljanje je nadležno federalno (republičko) ili resorno kantonalno ministarstvo.

U međunarodnoj praksi, kod ove vrste upravljanja, organ državne uprave (ministarstvo, agencija ili javna ustanova koja je direktno odgovorna vlasti) ima ovlaštenja, dužnost i odgovornost da upravlja zaštićenim područjem, utvrđuje ciljeve očuvanja i izrađuje i realizuje plan upravljanja tim područjem. U većini slučajeva, vlada je takođe vlasnik zemljišta, voda i sličnih resursa na zaštićenom području.

Regionalni ili opštinski organi mogu takođe imati nadležnost da upravljaju zaštićenim područjima, kao i da budu vlasnici zemljišta i resursa u zaštićenom području. U nekim primjerima, vlada zadržava kontrolnu ili nadzornu funkciju nad zaštićenim područjem, ali planiranje i/ili upravljanje povjerava privatnom pravnom licu, NVO ili zajednici.

Informisanje ili konsultacije sa zainteresovanim stranama prije proglašenja zaštićenog područja i donošenja i sprovođenja odluka može, ali i ne mora da bude zakonska obaveza vlade. Međutim, pristupi koji uključuju sve zainteresovane strane generalno postaju sve prisutniji i poželjniji.

Finansiranje djelatnosti ustanova koje upravljaju zaštićenim područjima određeno je entitetskim zakonima o zaštiti prirode, ali zbog generalno neuređenog sistema upravljanja zaštićenim područjima, to pitanje je često kamen spoticanja u obavljanju djelatnosti upravljača, kao i za inicijative za uspostavljanjem novih zaštićenih područja prirode u Bosni i Hercegovini.

Glavni izvor finansiranja djelatnosti na zaštiti prirode su sredstva osnivača, odnosno budžetska sredstva, zatim entitetski fondovi za zaštitu okoliša, te sredstva od naknada i korištenja područja prirode.

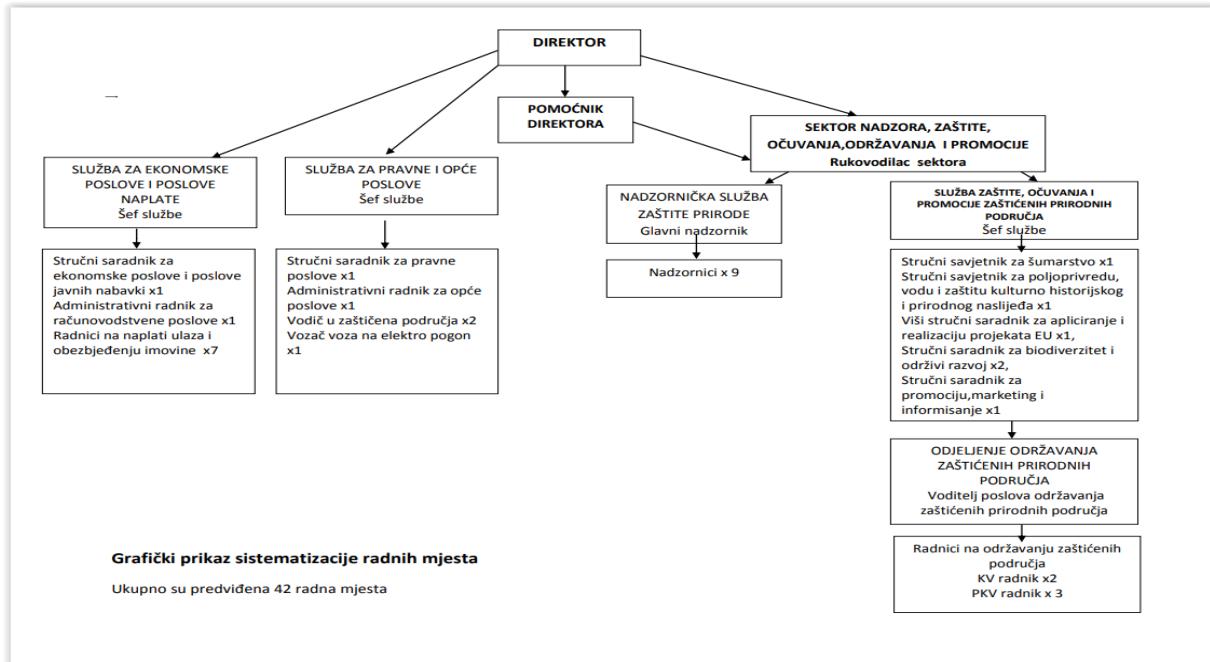
Praksa upravljanja zaštićenim područjima u svijetu se promijenila. Smatra se da je upravljanje sve više pitanje koordinacije aktivnosti i interakcija javnih i privatnih aktera, na različitim nivoima i u različitim strukturama državne uprave. U Bosni i Hercegovini, nacionalnim parkovima, slovom zakona, upravljaju posebno formirana javna preduzeća i ustanove. U praksi, većina upravljača zaštićenim područjima u BiH su šumsko-privredna društva u javnom vlasništvu i lokalne zajednice.

U Republici Srpskoj imamo i nekoliko primjera prenošenja nadležnosti za upravljanje zaštićenim područjima na nevladine organizacije i privatna lica. Radi se o Zaštićenom staništu, močvari Gromiželj, koje se nalazi na teritoriji opštine Bijeljina i Spomeniku prirode Žuta bukva u opštini Kotor Varoš.

Javna ustanova za zaštićena prirodna područja Kantona Sarajevo, koju je 2017. godine, na prijedlog Vlade, osnovala Skupština Kantona Sarajevo, svoj rad definiše na osnovu planova upravljanja za zaštićena područja: Spomenik prirode "Vrelo Bosne", Spomenik prirode "Skakavac", Zaštićeni pejzaž "Bentbaša", Zaštićeni pejzaž "Trebević" i Zaštićeni pejzaž "Bijambare". Radi se o jedinoj kantonalnoj javnoj ustanovi u Federaciji BiH, koja obavlja djelatnost upravljanja za više zaštićenih područja (a nije nacionalni park) i primjer je dobre prakse, s obzirom da obezbeđuje jedinstvo zaštite, očuvanja i promocije velikog, teritorijalno zaokruženog područja prirode, osiguravanja održivog korištenja prirodnih dobara, kao i nadzora nad provođenjem uslova i mjera zaštite na području kojim upravlja.

Priručnik o upravljanju zaštićenim područjima u Bosni i Hercegovini

Organizaciona šema JU Zaštićena prirodna područja Kantona Sarajevo (Izvor: <https://www.zppks.ba/>)

Sredstva za rad Javne ustanove obezbeđuju se iz Budžeta Kantona Sarajevo, Fonda za zaštitu okoliša, vlastitih prihoda, donacija, te drugih izvora, u skladu sa zakonom.

Iako je to predviđeno zakonima o zaštiti prirode, sistem stručne podrške djelatnostima zaštite prirode nije sasvim uspostavljen. Za razliku od Republike Srpske, na nivou Federacije nije osnovan Zavod za zaštitu prirode, čija bi funkcija bila vršenje stručnih poslova zaštite prirode za Federaciju, što bi znatno olakšalo posao upravljačima. Na nivou Tuzlanskog i Sarajevskog kantona funkcionišu zavodi za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog naslijeđa, kao nasljedinici zavoda, osnovanih još u bivšoj državi.

Po Zakonu o zaštiti prirode FBiH, Federalni zavod u okviru svoje djelatnosti:

- osniva i održava baze podataka o biljnim, gljivljim i životinjskim vrstama, stanišnim tipovima, ekološkim sistemima i pejzažima,
- prati razloge ugroženosti i stanje očuvanosti biološke i pejzažne raznolikosti, te predlaže mјere za njihovu zaštitu,
- izrađuje izvještaje o provođenju Nacionalne strategije,
- izrađuje izvještaje o provođenju Strategije,
- vodi informacijski sistem zaštite prirode i katastar biološke i pejzažne raznolikosti,

- obavlja statističke analize i objedinjava rezultate istraživanja u zaštiti prirode,
- priprema prijedloge za zaštitu i očuvanje dijelova prirode i drugih prirodnih vrijednosti,
- utvrđuje ocjene prihvatljivosti zahvata za prirodu,
- izrađuje stručne podloge za potrebe utvrđivanja uslova zaštite prirode, upravljanja zaštićenim područjima i korištenja prirodnih dobara,
- priprema i provodi projekte i programe u području zaštite prirode,
- sudjeluje u provođenju međunarodnih ugovora o zaštiti prirode u kojima je Bosna i Hercegovina članica,
- organizuje i provodi odgojno-obrazovne i promidžbene aktivnosti u zaštiti prirode,
- obavlja i druge poslove utvrđene ovim Zakonom i njegovim provedbenim propisima.

Između ostalog, Federalni zavod uspostavlja i provodi inventarizaciju svih dijelova biološke i pejzažne raznolikosti, kartiranje ugroženih vrsta/podvrsta i tipova staništa, te njihovo stalno i pravovremeno dopunjavanje, te organizuje monitoring stanja očuvanosti prirode.

Zaključak:

Iz primjera poslovanja javnih preduzeća i ustanova, kojima je, iako sa zakonski regulisanim izvorima, hronični nedostatak sredstava i stručnog kadra koji bi se posvetio djelatnostima zaštite i održivog razvoja tih područja, veliki kamen spoticanja, pa često stagniraju u razvoju, očito je da zaštitu prirode treba hitno ojačati i institucionalno i kadrovski, kako bi provedba zakona bila moguća.

Neki autori koji se bave zaštićenim područjima navode termin "novo upravljanje", kako bi naznačili da se korištenjem novih državnih instrumenata za promociju održivog razvoja, razvijenih kroz povjerenje i saradnju sa nižim organima vlasti i nezavisnim tijelima, koja aktivno koriste programe i fondove Evropske unije, namijenjene podršci održivom razvoju u državama, potencijalnim kandidatima za članstvo u EU, država i dalje može oslanjati na svoju postojeću, centralnu i formalnu ulogu u upravljanju zaštićenim područjima prirode.

Trendovi u upravljanju zaštićenim područjima pokazuju da je tržišno upravljanje čest odgovor na prelazak sa centralizovanog na ekonomski samoodrživ način upravljanja. Takva rješenja u Bosni i Hercegovini su moguća i u praksi bi, osim što bi omogućila podršku upravljačima, dala zamah razvoju održivog turizma u zaštićenim područjima i njihovoj okolini.

Na kraju ovog priričnika, za koji se nadamo da će njegovim čitaocima biti od koristi, citiramo uglednog prirodoslovca, akademika Sulejmana Redžića (1954-2013), koji je još 2008. godine o potrebi djelovanja na zaštiti prirode u BiH napisao:

Da bi se realizovali navedeni pravci djelovanja, neophodno je promptno institucionalno i kadrovsko jačanje sektora prirode u domenu naučno-istraživačkog, upravljačkog i političkog djelovanja, značajan porast političke odgovornosti i radikalna promjena poimanja uloge prirode i u njoj sadržanih resursa, u demokratskom i tržišno orijentisanom društvu kojem Bosna i Hercegovina neminovno teži, u odnosu na centralno-ekonomski koncept razvoja u ex SR BiH, kakav se nastoji nametnuti i danas od naujuticajnijih političkih lobija kakav je, naprimjer, energetski lobi.

Priručnik o upravljanju zaštićenim područjima u Bosni i Hercegovini

Ovaj priručnik izrađen je u okviru projekta "Misli o prirodi!" koji implementira Centar za promociju civilnog društva, a finansira Švedska. Sadržaj Priručnika isključiva je odgovornost Eko foruma Zenica i ne odražava nužno stavove Švedske.

www.ekoforumzenica.ba

